МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

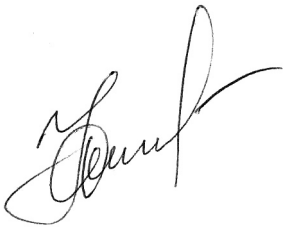
НАУМОВА Юлія Станіславівна

УДК:378.147:811.521]:81'23(043.3)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ВІЗУАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ ОБРАЗІВ СТУДЕНТАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З ІЄРОГЛІФІЧНОЮ ПИСЕМНІСТЮ

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, професор
Долинська Любов Василівна,
завідувач кафедри психології
факультету філософії та суспільствознавства,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Шевченко Наталія Федорівна,
завідувач кафедри педагогіки
та психології освітньої діяльності,
Запорізький національний університет;

кандидат психологічних наук, доцент
Бондар Світлана Іванівна,
завідувач кафедри іноземних мов
та інформаційно-комунікаційних технологій,
Академія праці, соціальних відносин і туризму.

Захист відбудеться “2” липня 2019 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «30» травня 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради **В.В. Волошина**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тривалий час у сучасній освітній парадигмі української вищої школи впроваджується ідея фахової підготовки конкурентноздатних фахівців, які володіють можливостями реалізовувати особистісний та професійний потенціал в умовах швидкозростаючого інформаційного та технічного простору. Цей вектор зумовлений вихідними потребами українського суспільства й узгоджується з декларативними принципами Концепції професійної освіти України та Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, де проголошується необхідність підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до професійного саморозвитку, до володіння інформаційними технологіями, до творчої праці, до мобільної поведінки на ринку праці тощо.

Останнім часом підвищився інтерес до оволодіння іноземними мовами з ієрогліфічною писемністю через зростаючі ділові та культурні зв'язки України з країнами Сходу. Японська та китайська мови стали затребуваними для вивчення у різних сферах. Проте, як показує практика, початкове захоплення мовою швидко зникає, мотивація знижується, коли студенти та слухачі стикаються з необхідністю засвоїти незвичну кодифікацію ієрогліфічної писемності.

Проблематика засвоєння іноземної мови з ієрогліфічною писемністю є предметом наукової уваги і постійно поповнюється різноманітними методологічними розробками її вирішення. Дослідженню специфіки ієрогліфічної писемності та методам її засвоєння присвячені роботи С. Байрамової (формування слуховимовних навичок на основі когнітивного образу китайської морфеми), І. Головіна (знакові та надзнакові одиниці сучасної японської мови), Н. Дьоміної (використання усвідомлено-комунікативного методу у викладанні китайської мови), А. Кондрашевського (освоєння традиційного списку ключів і найбільш популярних графем китайської мови), Е.Маєвського (розбіжності усного (звукового) та писемного (нарисного) японського мовлення), Ю. Молоткової (поетапне засвоєння китайських ієрогліфів при опорі на гніздову організацію ієрогліфічного матеріалу), Л.Нечаєвої (науково-методичні основи підручників з японської мови), Н.Паюсова (обґрунтовується етимологічний метод навчання ієрогліфіці), У. Стрижак (методика поетапного формування ієрогліфічних умінь з урахуванням різних видів пам'яті) та інших.

В Україні ієрогліфіка також все більше стає предметом наукового вивчення. Зокрема, О. Асадчих пропонує модель і методику інтегрованого навчання майбутніх філологів японського академічного мовлення у магістратурі українських ЗВО шляхом введення спеціально підібраних вправ. В. Пирогов приділяє увагу історії розвитку, визначенню культурологічної специфіки ієрогліфічної мови. Широке коло питань з вивчення ієрогліфіки досліджується В. Резаненком, зокрема: семантична структура ієрогліфічної писемності, зорово-звукова опора сприймання ідеограм, формально-смислові зв'язки елементів сучасного ієрогліфічного письма, методологія китаєзнавчих та японознавчих досліджень тощо.

Проте, не зважаючи на велику кількість методичних розробок, ієрогліфіка залишається для студентів найскладнішою складовою у вивченні східних мов, а рівень успішності навчальних досягнень переважно низьким. Ми пов'язуємо таку ситуацію з

тим, що більшість існуючих методик розглядають процеси засвоєння ієрогліфічного матеріалу без урахування або лише часткового врахування психологічних закономірностей засвоєння ієрогліфіки, і саме їх ігнорування гальмує підвищення результативності опанування студентами ієрогліфічною писемністю.

Зокрема, вітчизняними методистами та викладачами недостатньо уваги приділяється когнітивним аспектам засвоєння ієрогліфічної мови як іноземної та психолого-дидактичним умовам організації навчання студентів.

Таким чином, соціальна значущість і недостатня теоретична та практична розробленість психологічних аспектів проблеми підвищення ефективності засвоєння ієрогліфічної писемності у процесі професійної підготовки фахівців східних мов обумовили вибір теми нашого дослідження: «Особливості засвоєння візуально-семантичних образів студентами у процесі вивчення іноземної мови з ієрогліфічною писемністю».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема входить до плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямком «Теорія та технологія навчання та виховання в системі народної освіти», затверджена Радою університету (протокол № 7 від 8 грудня 2015 р.) та Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук АПН України (протокол № 1 від 26 січня 2016 р.).

Мета дослідження – виявлення особливостей засвоєння студентами ієрогліфіки при опорі на візуально-семантичний образ її графічних елементів; обґрунтування, розробка та впровадження програми з оптимізації процесу засвоєння студентами ієрогліфічної мови з урахуванням визначених особливостей.

В основу дослідження було покладено *припущення* про те, що:

- у звичайних умовах формування візуально-семантичних образів ієрогліфів студентами носить суто спонтанний індивідуальний характер;

- засвоєння студентами ієрогліфічної писемності буде більш ефективним за умов: 1) вироблення навичок керованого оперування візуально-семантичними образами графем даного виду письма; 2) врахування індивідуальних когнітивних стилів та стратегій навчання студентів; 3) актуалізації мотиву досягнення успіху при вивченні японської мови.

Відповідно до мети та для перевірки висунутої гіпотези були поставлені такі **завдання:**

1. Проаналізувати психологічні напрямки проблеми засвоєння ієрогліфічної мови, визначитись з основними теоретичними засадами дослідження.

2. Виявити особливості формування студентами візуально-семантичних образів ієрогліфів та їх структуру.

3. Емпірично дослідити роль когнітивних стилів в успішності засвоєння студентами ієрогліфічної писемності та характер мотивації студентів.

4. Обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити ефективність програми з оптимізації рівня засвоєння студентами ієрогліфічних компетенцій у процесі вивчення японської мови.

Об'єкт дослідження – засвоєння студентами ієрогліфічної писемності.

Предмет дослідження – психологічні особливості засвоєння студентами візуально-семантичних образів ієрогліфічної писемності (на прикладі вивчення японської мови).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань нами було використано комплекс психологічних методів: *теоретичні* (аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичного й емпіричного матеріалу, теоретичне моделювання); *емпіричні* (бесіда, анкетування, експертні оцінки, тестування); психологічний експеримент (констатувальний і формувальний); *статистичні* (кореляційний аналіз, t-критерій Ст'юдента, φ^* - критерій Фішера, критерій Пірсона).

На різних етапах дослідження було застосовано такі діагностичні методики: авторська анкета «Мотивація вивчення ієрогліфічної мови», методика А. Меграбіана «Мотивація досягнення успіху та уникнення невдачі», методика «Вивчення мотивів учбової діяльності студентів» А. Реана та В. Якуніна, методика «Фігури К. Готтшальдта» (полезалежний/поленезалежний когнітивний стиль), методика Дж. Кагана «Порівняння схожих малюнків» (рефлексивний/ імпульсивний когнітивний стиль), методика Р. Гарднера «Вільне сортування об'єктів» у модифікації В. Колга (широкий/вузький діапазон еквівалетності).

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали: Закон України про вищу освіту, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), положення про психологічні основи засвоєння знань (Д. Богоявленський, В. Беспалько, О. Кабанова-Меллер, Н. Менчинська, С. Рубінштейн), теоретичні підходи у визначенні психологічних особливостей засвоєння іноземної мови (П. Гальперін, І. Зімняя), роботи з визначення особливостей засвоєння ієрогліфічної мови (О. Асадчих, С. Байрамова, І. Кочергін, Ю. Молоткова, В. Пирогов, В. Резаненко, У. Стрижак), концептуальні положення про природу та структуру образу у психології (Б. Ананьєв, Т. Березіна, Ф. Василюк, Л. Веккер, О. Леонтьєв, І. Сеченов, Б. Ломов, А. Пайво, І. Якиманська), положення про когнітивний підхід у навчанні (П. Бабінська, І. Бім, М. Холодна).

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалась на базі факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету, кафедри східних мов і перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Всього на різних етапах дослідження у ньому взяли участь 191 студент різних курсів та 5 викладачів зазначених закладів.

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження полягають у тому, що:

- *вперше* визначено поняття «візуально-семантичний образ ієрогліфу» як складного когнітивного комплексу (розумового образу), який є інтегральним продуктом візуального сенсорно-перцептивного сприймання (чуттєвий образ) усіх графічних елементів формальної структури ієрогліфу, цілісного уявлення про нього (закріпленого в образній пам'яті) та понятійного (смислового) відображення, закріпленого значенням; визначено структуру візуально-семантичного образу

ієрогліфу, а саме: наявність предметного змісту, особистісного смислу, змісту поняття і чуттєвої тканини образу, як вияву його емоційності; виявлено характерні ознаки формування образів ієрогліфів (зокрема візуальні розподіляються на ті, що відзеркалюють спосіб мислення суб'єкта (реалістичність-метафоричність), представляють образ у просторі (статичність-динамічність), особливості сприйняття суб'єкта (цілісність-структурність); семантичні, що будуються за принципом асоціативної схожості предметів, властивостей, ознак, ситуацій до стумульного поняття, виявленого власним досвідом суб'єкта; за принципом логічності, визначеності поняття; за принципом виявлення емоційного ставлення до змісту чи наслідків або морально-етичної оцінки закріплених у понятті явищ дійсності; іносказання (метафоричності)); визначено та обґрунтовано психолого-дидактичні умови оптимізації процесу засвоєння студентами ієрогліфічних компетенцій, які базуються на когнітивному, компетентнісному та стратегічному підходах у навчанні; виявлено психологічні детермінанти успішності засвоєння ієрогліфіки і візуально-семантичного образу її графем, зокрема, якими є: зорова пам'ять, рефлексивний, поленезалежний когнітивні стилі та широкий діапазон еквівалентності, висока мотивація досягнень; обґрунтовано, розроблено та апробовано програму підвищення ефективності засвоєння японської мови з врахуванням виявлених умов;

- *розширено і доповнено* положення про роль мотивації в успішності засвоєння іноземної мови, яке полягає у керованій підтримці мотивації досягнення студентів протягом усього навчального процесу;

- *набули подальшого розвитку* методи засвоєння іноземної мови з ієрогліфічною писемністю з урахуванням психологічного компоненту при опорі на образну сферу студентів.

Практичне значення дослідження визначається тим, що комплекс діагностичних методик та розроблена програма з оптимізації засвоєння візуально-семантичних образів у процесі вивчення ієрогліфічної мови, а також методичні рекомендації щодо її реалізації можуть бути використані викладачами східних мов з метою підвищення ефективності засвоєння студентами ієрогліфічного письма. Отримані положення можуть бути використані при викладанні курсів «Японська мова», «Лінгвокраїнознавство», «Культура усного і писемного мовлення японською мовою», «Основи теорії і практики перекладу з японської мови», «Практичний курс перекладу», «Ієрогліфіка», «Історія японської мови» тощо.

Надійність і вірогідність наукових досліджень забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю їх вихідних даних; сукупністю методів, адекватних предмету, меті і завданням дослідження; репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного і якісного аналізу результатів дослідження; застосуванням методів математичної статистики.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідались і отримали схвалення на Міжнародній науково-практичній конференції "Ad orbem per linguas. До світу через мови" (Київ, лютий 2019), Міжнародній науковій конференції «Process management and scientific developments» (Велика Британія, м. Бірмінгем, липень 2018), Міжнародній науково-

практичній конференції «Традиционная и инновационная наука: история, современное состояние, перспективы» (Росія, Уфа, січень 2019), на засіданнях кафедри психології та звітних науково-практичних конференціях Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (2017-2019рр.), на засіданнях кафедри японської філології Київського національного лінгвістичного університету (2017-2019рр.).

Розроблена автором програма факультативу «Засвоюємо японську із задоволенням», спрямована на підвищення рівня засвоєння студентами факультетів східних мов ієрогліфічних компетенцій, успішно ***впроваджена*** у навчально-виховний процес кафедри японської філології Київського національного лінгвістичного університету (довідка №27/18/19 від 26 березня 2019р.), кафедри східних мов і перекладу Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка (довідка №28 від 22 березня 2019р.), Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 440/40-26 від 25 березня 2019р.).

Публікації. Основний зміст роботи відображений у 10 публікаціях, серед яких 3 статті у фахових вітчизняних періодичних виданнях, 2-науковометричних фахових періодичних виданнях, 5-матеріали конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (320 найменувань, з них 36 іноземними мовами) і 14 додатків. Основний текст дисертації викладено на 191 сторінках комп'ютерного набору, який містить 13 таблиць, 5 рисунків на 9 сторінках. Повний обсяг роботи – 276 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт та предмет дослідження, сформульовано мету та визначено завдання, теоретичні та методологічні засади, методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів, представлено дані про публікації та структуру роботи.

У **першому розділі –** *«Теоретичні засади дослідження проблеми засвоєння візуально-семантичних образів у процесі вивчення іноземної мови з ієрогліфічною писемністю»* – представлено результати теоретичного аналізу з проблеми засвоєння суб'єктами навчання іноземних мов і ієрогліфічних, зокрема. Описано специфіку відмінностей ієрогліфічної писемності та фонематичної і ті труднощі, які виникають у студентів при вивченні ієрогліфічних мов як іноземних.

У психології засвоєння розуміють як складну інтелектуальну діяльність людини, що включає усі пізнавальні процеси, що забезпечують прийом, смислову обробку, збереження і відтворення сприйнятого матеріалу, його застосування у розв'язанні практичних та теоретичних завдань (П. Блонський, Д. Богоявленський, П. Гальперін, Н. Менчинська, С. Рубінштейн, Н. Тализіна).

Етапи навчального пізнання, що ведуть до засвоєння, мають відповідну послідовність: 1) сприймання об'єкта, яке пов'язане з виділенням цього об'єкта з фону і визначенням його істотних властивостей; 2) осмислення, на якому відбувається визначення найбільш істотних поза- і внутрішньосуб'єктних зв'язків і відносин;

3) фіксація і запам'ятовування виділених властивостей і відносин; 4) активне відтворення суб'єктом сприйнятих і зрозумілих істотних властивостей і відносин об’єкта знань; 5) перетворення, яке пов'язане або з включенням нового сприйнятого знання в структуру минулого досвіду, або з використанням його як засобу виділення іншого нового знання (В. Беспалько, І. Лернер, І. Нурмінський та ін.).

Засвоєння характеризується рядом критеріїв, серед яких виділяють: міцність, керованість (управління), легкість актуалізації, повноту, системність (Л. Занков, Л. Зоріна, О. Кабанова-Меллер, О. Сергеєнкова, І. Підласий). Останнім часом увага дослідників все більше приділяється особистості суб’єкта засвоєння, його почуттям, волі (Д. Богоявленський та Н. Менчинська), мотивації (О. Афанасенкова, І. Васильєв, А. Вербицький та Н. Бакшаєва, А. Маркова, Г. Костюк, В. Мільман, Ф. Моргун, Н. Скороходова та інші), особливостям когнітивних процесів (С. Бондар, Б. Величковський, В. Григорьєва, Т. Поддубна, М. Холодна та ін.) тощо.

Сучасна парадигма вивчення іноземних мов все більше має тенденцію до врахування психологічного компоненту їх засвоєння. Найбільшого поширення отримали чотири підходи: особистісно-зорієнтований (Н. Алексеєв, О.Бондаревська, С. Іванова, І. Якиманська та ін.), комунікативний (П. Бабінська, М.Кабардов, Л. Карпова, Е. Пассов, Ю. Сітнов, С. Стойко та ін.), когнітивний (Ж.Авілкіна, І. Алмазова, П. Бабінська, М. Бершадський, С. Бондар, Е. Голованова, В. Григор’єва, В. Колга, Ю. Сітнов, А. Щепілова та ін.) та компетентнісний (І. Бім, Е. Бурцева, М. Давер, Е. Коган, Ю. Татур, А. Щукін та ін.), які все частіше комбінуються один з одним у спробах віднайти успішні навчальні стратегії освоєння мови.

Навчання іноземних мов з ієрогліфічною писемністю має свої особливості. Наприклад, серед китайських педагогів та методистів найбільш спірні питання у навчанні ієрогліфіці зосереджені навколо дихотомії підходів, орієнтованих на характер чи зміст знаку. Представники характерологічного підходу (пропис ієрогліфу) наполягають на заучуванні великої кількості ієрогліфічних символів суб’єктами навчання, перш ніж вони перейдуть до читання та письма текстів (Чжан Тяньруо, Чжан Чжигун). Інші (Сі Хіа, Лі Нан) дотримуються думки про необхідність впровадження смислоорієнтуючого підходу, згідно якому учні повинні вчитися читати і писати значущі тексти з самого початку для отримання навичок природним чином підбирати символи з текстів.

Серед японських фахівців найбільшої популярності отримали напрямки оптимізації засвоєння ієрогліфіки, у яких враховуються кількісний і якісний аналіз ієрогліфів (Чієко Кано); прикладні дослідження когнітивістики з обробки інформації (Кувахара Йоко, Ютака Вада, Хіроко Іто, Юко Кобаяши); психологічні особливості стратегій навчання учнів (Йоко Кобаяши, Чієко Кано).

Оволодіння ієрогліфічними мовами як іноземними, має ряд труднощів, які є похідними від специфіки такого типу письма. Аналіз ієрогліфічних знаків щодо їх інтерпретаційних можливостей показує, що вони докорінно відрізняються від звичного для європейського способу мовної кодифікації дійсності. Якщо у культурах з фонематичним письмом смисл мовних висловлювань існує у свідомості індивіда на рівні звучання, і тому передбачає «вслуховування» у мову, то в культурі з

ієрогліфічними типом письма провідним є рівень об’єктивації смислів, що відбувається при зоровому сприйнятті ієрогліфічних знаків. Для оволодіння такою специфічною писемністю від суб'єкта потрібно включення максимального числа психічних механізмів, інтенсивне використання різних видів пам'яті, наявність високої мотивації, застосування адекватних специфіці мови когнітивних стратегій навчання тощо (І. Кочергін, Ю. Молоткова, О. Проваторова, В.Резаненко, А. Стрижак та ін.). Все це потребує розвитку особливої здатності студентів сприймати і розуміти концептуальний образ відмінного від звичного письмового знаку через впровадження специфічних цій різниці методів.

Оскільки початковою ланкою і результатом будь-якого пізнавального акту вважається образ (Б. Ананьєв, В. Зінченко, М. Гаспаров, О. Леонтьєв, О. Кабанова-Меллер, А. Пайво), нами зроблено припущення, що при вивченні ієрогліфічної писемності ефективним шляхом її засвоєння буде опора на візуально-семантичний образ графеми. Перевага вибору образу полягає у його здатності відобразити у свідомості цілісну картину предмету пізнання, що відповідає специфіці ієрогліфічного письма. А як показав аналіз особливостей ієрогліфічної писемності, образна природа її графічного елементу – ієрогліфу – згадується фахівцями у галузі східних мов від моменту його появи у первинних піктографічних, орнаментних зображеннях до сприймання та закріплення у пам’яті сучасного знаку у комплексі його візуально-смислових ознак. У той же час категорія візуально-семантичного образу по відношенню до знакової системи, якою є ієрогліфічна писемність, лише частково розкрита у науці (С. Байрамова, В. Резаненко).

Нами визначено, що ієрогліф, як графічний елемент ієрогліфічної писемності, що передає значення, представлено у нашій психіці складним візуально-семантичним образом, під яким ми розуміємо складний когнітивний комплекс (розумовий образ), який є інтегральним продуктом візуального сенсорно-перцептивного сприйняття (чуттєвий образ) усіх графічних елементів формальної структури ієрогліфу, цілісного уявлення про нього (закріпленого в образній пам’яті) та понятійного (смислового) відображення, закріпленого значенням. Структура цього образу (у відповідності до моделі Ф. Василюка) представлена знаком (графічними елементами ієрогліфу); предметом (явищем), який він передає; значенням (загальноприйнятим, словниковим світом мови), особистісним смислом (суб’єктивним значенням) і чуттєвою тканиною як спеціальним перцептивним вимірюванням, що наділяє образ специфічними ознаками. Тобто, візуально-семантичний образ є результатом складної обробки свідомістю особистості, студента зокрема, інформації, що отримується у процесі опанування ієрогліфічної писемності.

Проведений теоретичний аналіз забезпечив можливість визначення напрямків та методів емпіричного дослідження особливостей формування візуально-семантичних образів її графічних елементів.

У **другому розділі** – *«Емпіричне дослідження особливостей засвоєння студентами ієрогліфічної мови при опорі на образну сферу»* – обґрунтовано вибір методів дослідження, адекватних завданням; описані та проаналізовані емпіричні дані особливостей засвоєння візуально-семантичних образів ієрогліфів, когнітивні

детермінанти успішності засвоєння та мотивація студентів при оволодінні ієрогліфічною мовою (на прикладі японської).

Метою констатувальної частини експерименту стала емпірична перевірка особливостей створення візуально-семантичних образів ієрогліфів, ролі когнітивних процесів та мотивації студентів в ефективності засвоєння ними ієрогліфічної мови.

Критерій «успішності/неуспішності» оволодіння студентами ієрогліфікою визначався на цьому етапі експерименту за результатами сесійного контролю. Розподіл проводився за методом контрастних груп, згідно з яким, спочатку виділялись групи з високим, середнім та низьким рівнями успішності, а потім у експерименті розглядались та порівнювались дані лише двох крайніх груп, у нашому випадку – з високими результатами успішності засвоєння ієрогліфіки (80-100 балів) та низькими (60 балів і нижче).

Найвищі показники досягнень у засвоєнні японської мови виявлено серед магістрантів: 48,1% мають високий рівень освоєння мови, що є цілком логічним для магістратури, вступ до якої передбачає фаховий екзамен з відповідної мови. У бакалаврів спостерігається неоднорідність цієї змінної: серед студентів другого та третього курсів кількість «неуспішних» студентів переважає над кількістю «успішних» (24% і 34% на 2 курсі та 24,3% і 39,1% на 3 курсі відповідно), і лише на четвертому курсі відбувається підвищення кількості тих, хто має успішні результати (35,8% і 28,2% відповідно). Тобто освоєння ієрогліфіки на молодших курсах відбувається дуже повільно.

Оскільки спеціальних стандартизованих методик для вивчення особливостей, структури образів, що продукуються свідомістю при сприйманні того чи іншого стимулу, зокрема – ієрогліфу, не існує, нами для виявлення особливостей формування студентами візуально-семантичного образу ієрогліфу був застосований модифікований варіант методу піктограм (Л. Виготський, О. Лурія, М. Леонтьєв). Модифікація полягала в інверсивному її виконанні – піктограмами були самі ієрогліфи, до яких варто було створити той образ, який би дозволив швидко і якісно їх пригадати або впізнати потім у тексті (образ записувався студентами вербально).

Характер та структура створених студентами як візуальних, так і семантичних образів ієрогліфів має суттєво виражену індивідуальність, що підтвердило наше припущення про неефективність застосування готових узагальнених образів, що пропонуються рядом авторів у якості опори при запам’ятовуванні ієрогліфів. У структурі образів виділяється домінування таких компонентів структурної моделі Ф. Василюка, як предметний зміст, особистісний смисл, зміст поняття (його значення), а також чуттєвої тканини, що представляє в образі емоційний, тілесний його вияв. Окрім того, у структурі візуальних образів ієрогліфів виявлені такі дуальні характеристики, як реалістичність-метафоричність, статичність-динамічність, цілісність-структурність. Реалістичність-метафоричність характеризує спосіб мислення та віддзеркалює досвід особистості: реалістичність демонструє предметність, шаблонність, стереотипність мисленнєвих процесів; метафоричність – прагнення запобігати банальностей, креативність, певну свободу думки. Статичність-динамічність – це композиційні характеристики образів. Статичні образи – чіткі, конкретні, з відсутністю простору і руху; динамічні, навпаки – активні, необмежені

просторово. Цілісність-структурність – це характеристики сприймання, які дозволяють виділяти окремі елементи, ознаки, властивості сприйнятого стимулу і об'єднувати потім їх у цілісну структуру образу. Ця характеристика в образі виявляє себе у деталізації чи узагальненості сприймання, фіксації на деталях чи охопленні сутності.

Образи значень будуються за принципом асоціативного ряду схожих предметів, властивостей, ознак, ситуацій до стумульного поняття, виявленого власним досвідом суб'єкта; за принципом логічності, визначеності поняття; за принципом виявлення емоційного ставлення до змісту чи наслідків або морально-етичної оцінки закріплених у понятті явищ дійсності; іносказання (метафоричності).

Образи ієрогліфів, якими оперують студенти у якості опори при їх засвоєнні, являють собою розумовий образ, продукований сукупністю когнітивних процесів, відображає частку індивідуальної реальності того, хто його створює, представлений суспільним досвідом, присвоєним індивідом, а також його власним досвідом взаємодії з оточуючим світом та способами репрезентації. У побудові образів значень українські студенти оперують переважно образами світу своєї країни, використовуючи японську культурну тематику досить обмежено.

«Успішні» студенти у освоєнні ієрогліфіки образними засобами демонструють перевагу у домінуванні полюсів особистісного смислу (48%). У семантичних образах превалює полюс значення та особистого смислу (35% та 33% відповідно). «Неуспішні» студенти переважно орієнтуються на домінанту предмету (42%). Також «успішні» студенти значно частіше використовують значення іншого ієрогліфу у структурі більш складного, тоді як «неуспішні» студенти цю стратегією майже не використовують. Так для них втрачається системність у засвоєнні ієрогліфів.

Оцінка особливостей запам'ятовування слів/фраз рідної мови та ієрогліфів показала, що існують відмінності у запам'ятовуванні та відтворенні словесного та ієрогліфічного матеріалу: найкраще відтворення слів відбувається переважно при слуховому їх пред'явленні, тоді як ієрогліфічні знаки краще зберігаються у пам'яті та відтворюються при візуальному їх сприйманні, причому незалежно від провідного типу репрезентативної системи суб'єкта.

Вивчення індивідуальних когнітивних стилів засвоєння студентами навчальної інформації (полезалежний-поленезалежний, вузький-широкий діапазон еквівалентності, рефлексивність-імпульсивність) та порівняння цих результатів з успішністю студентів показало, що вони виступають одними із детермінаційних чинників цієї успішності. Зокрема, підвищують ефективність засвоєння ієрогліфічного письма у процесі навчання уміння структурувати сприйняте, швидко та чітко виділяти елементи із загального поля, реорганізовувати його (поленезалежність). Водночас, результативність засвоєння ієрогліфіки підсилюється при доброму володінні уміннями систематизувати, узагальнювати, об'єднувати одиниці у широкі класи (широкий діапазон еквівалентності), а також при схильності до розсудливості, зваженості при прийнятті рішення у вирішенні завдань (рефлексивність).

Визначення характеру та ролі навчальної мотивації студентів у вивченні іноземної (зокрема, японської) мови показало, що при виборі ієрогліфічної мови для вивчення у студентів переважає внутрішня мотивація, а індивідуально-значущі, прагматичні мотиви превалюють над соціально-значущими; мотивація запобігання

невдач превалює над мотивацією досягнення успіху. Мотивація є суттєвим детермінаційним чинником у досягненні навчальних цілей, а тому потребує керованого посилення в рамках навчального процесу.

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили потребу в розробці та впровадженні спеціалізованої психологічної програми з підвищення рівня ефективності засвоєння студентами факультетів східних мов ієрогліфіки уже на молодших курсах.

У **третьому розділі** – *«Програма підвищення ефективності засвоєння студентами іноземної мови з ієрогліфічною писемністю при опорі на візуально-семантичний образ ієрогліфів»* – представлено теоретичні засади, змістові та процесуальні аспекти побудови формувального експерименту; доведено ефективність розробленої та апробованої програми з підвищення рівня засвоєння студентами ієрогліфічних компетенцій.

За основу формувального експерименту нами були обрані когнітивний, компетентнісний та стратегічний підходи, що у комплексі дозволяють врахувати усі необхідні психолого-дидактичні умови для ефективного засвоєння східних мов з ієрогліфічною писемністю, якими, зокрема, визначено наступні:

- ознайомлення студентів з культурою та історією мови давнього Китаю та Японії, з поясненням культурно-мовних зв’язків;
- знання студентами власних когнітивних стилів засвоєння знань та вирішення пізнавальних завдань з усвідомленням можливостей їх ефективного використання;
- опора на образну сферу студентів, з наданням процесу засвоєння ними візуально-семантичних образів ієрогліфічних знаків керованого характеру;
- ознайомлення студентів з ефективними учбовими стратегіями засвоєння ієрогліфіки, активізація на пошук власних;
- керований вплив на мотивацію студентів: постановку ними власної мети із засвоєння ієрогліфіки, формулювання завдань (кроків) та визначення власних ресурсів її досягнення;
- реалізація індивідуально-особистісного підходу, що полягає у розподілі відповідальності за результати навчальної діяльності між викладачем та студентом: викладач виконує методичну, організаційну, контрольно-аналітичну, інформаційну, спрямовуючу, розвивальну, стимулюючу, фасилітативну та інші функції; студент визначає рівень, мету своїх навчальних досягнень, будує плани реалізації навчальних завдань, пізнає свої когнітивні ресурси та постійно їх розвиває, обирає ефективні стратегії подолання перешкод у досягненні поставленої мети, самооцінює проміжні результати своєї діяльності і коригує, при необхідності, обрані учбові стратегії тощо;
- впровадження прозорої системи оцінювання та контролю у відповідності до виділених професійних компетенцій, для чого форми контролю, критерії, зміст та терміни виконання учбових завдань повинні заздалегідь пред’являтись студентові, завдяки чому уможливлюється постановка ними мети, розробка плану та вибір необхідних стратегій реалізації.

Авторська програма з підвищення рівня ефективності опанування студентами ієрогліфічних компетенцій розроблена і апробована з метою підготовки студентів до

самостійної роботи з удосконалення рівня засвоєння лексичного запасу японської мови, вираженого у ієрогліфах.

При реалізації програми у формі факультативу впроваджувались різноманітні форми аудиторної та позааудиторної роботи (індивідуальної та кооперативної), відбувалось інформування студентів про можливості ефективного застосування електронних пристроїв та Інтернет-ресурсів у вирішенні поставлених ними навчальних завдань. Програма розрахована на 5 модулів, кожний з яких реалізує відповідне завдання і, одночасно, підпорядкований загальній меті.

Застосування когнітивного підходу в методиці викладання іноземної мови передбачає створення когнітивної моделі переробки інформації, яка відповідає навчальним завданням (А. Шамов). У якості такої моделі нами розроблено авторську методику засвоєння ієрогліфіки японської мови з опорою на образну сферу студентів (рис.1).

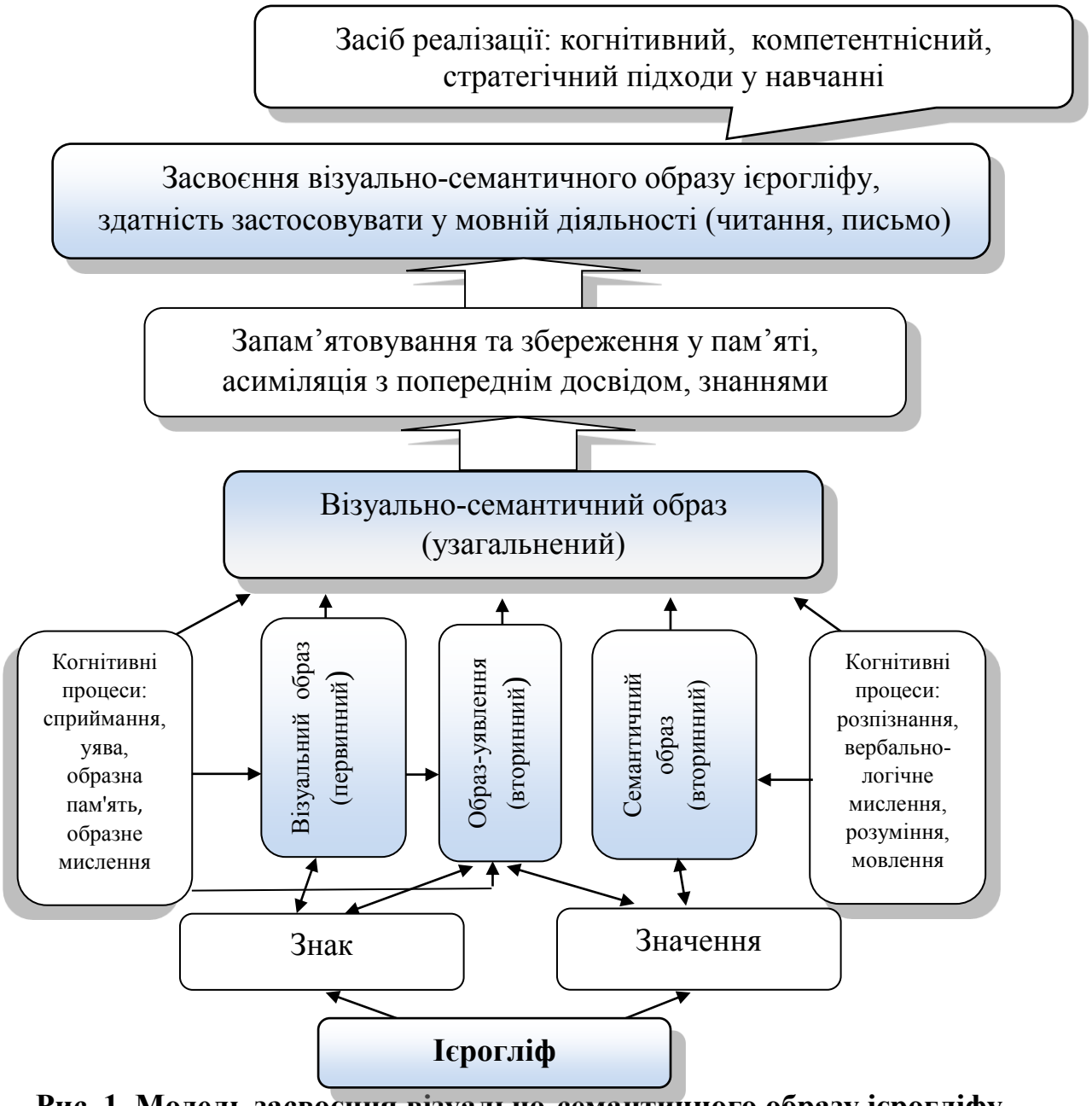

Рис. 1. Модель засвоєння візуально-семантичного образу ієрогліфу

При побудові даної моделі, ми виходили з тих положень, що:

- засвоєння є складним процесом присвоєння індивідом сукупності знань, способів дій (уміння, навички), соціально-культурного досвіду поколінь, етичних норми поведінки у суспільстві тощо; критеріями засвоєння є можливості використовувати знання та набуті навички на практиці;
- засвоєння відбувається поетапно: від первинного сприймання, початкового ознайомлення; осмислення; запам'ятовування і збереження до оперування засвоєним у різних умовах для вирішення відповідних завдань;
- ієрогліф, що є предметом засвоєння, є графічною одиницею ієрогліфічної мови, яка передає когнітивне значення через графічну сукупність компактно накреслених рис;
- процес засвоєння візуально-семантичного образу ієрогліфа являє собою свідоме формування навичок і включає широкий діапазон когнітивних процесів: сприйняття, уяву, образне та понятійне мислення, мовлення, особисті когнітивні стратегії засвоєння нового тощо.

Механізм освоєння візуально-семантичного образу є цілісним, синтетичним схоплюванням смислу наочно виражених графічних елементів у структурі ієрогліфічного знаку. Особливості формування візуально-семантичного образу ієрогліфу розглядаються нами як система індивідуальних усталених стратегій суб'єктивної інтерпретації графічних образів та значень, що реалізуються у ході дії складного комплексу когнітивних процесів.

Дану програму і модель засвоєння візуально-семантичного образу ієрогліфу було апробовано у експериментальній групі студентів 2 курсу Київського національного лінгвістичного університету у вигляді факультативу «Засвоюємо японську із задоволенням», розраховану на 30 годин впродовж семестру. Критеріями оцінки її ефективності стали показники таких компонентів загальної ієрогліфічної компетентності як: лінгвістична, соціокультурна, стратегічна та інформаційно-аналітична, які визначались методом експертних оцінок, результатів спеціально розроблених тестів та самооцінок студентів.

Результати розподілу рівнів вищезазначених та загальної ієрогліфічної компетентності у студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп до та після експерименту представлено у таблиці 1.

За результатами контрольного оцінювання, студенти, які пройшли програму факультативу та виконали поставлені в ньому завдання, показали приріст у засвоєнні ієрогліфічної компетентності: по завершенню експерименту 80,7% студентів ЕГ мали високий (30,7%) та середній рівень (50%) її засвоєння. Суттєвих позитивних зрушень набули такі її види, як: стратегічна та лінгвістична (у ЕГ удвічі збільшилась кількість студентів з високим їх рівнем і, відповідно, зменшилась кількість тих, хто мав низький), а кількість студентів, хто погано володів інформаційно-аналітичною компетенцією, знизилась у 2,5 рази (з 38,4% до 15,3%).

Порівняння часток позитивних зрушень після експерименту у ЕГ та КГ проводилось за методом кутового перетворення Фішера φ^*. Для перевірки відмінностей був проведений розрахунок різниці у показниках учасників

досліджуваних груп до та після експерименту. Критерієм відмінностей («наявності ефекту») було обрано зрушення результатів у бік приросту опанування ієрогліфічними компетенціями студентами на 2 бали і більше. Так було з'ясовано, що у ЕГ 61,5% студентів (16 осіб) продемонстрували підвищення рівня загальної ієрогліфічної компетенції, а у КГ – 29,1% (7 осіб). Розрахунок кутового перетворення довів наявність значущості відмінностей у ЕГ на рівні $p \leq 0,01$: $\varphi^*_{емп.}\ (2,394) \geq \varphi^*_{крит.}\ (2,31)$.

Таблиця 1.

Рівні засвоєння ієрогліфічних компетенцій студентами ЕГ та КГ до та після формувального експерименту

N=50

Види компетенцій	Рівні	До експерименту				Після експерименту			
		ЕГ (n=26)		КГ (n=24)		ЕГ (n=26)		КГ (n=24)	
		Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс.	%
Лінгвістична	Вис.	3	11,5	4	16,6	7	26,9	4	16,6
	Сер.	16	61,5	13	54,1	15	57,6	14	58,3
	Низьк.	7	26,9	7	29,1	4	15,3	6	25
Соціокультурна	Вис.	4	15,3	4	16,6	9	34,6	5	20,8
	Сер.	14	53,8	12	50	13	50	13	54,1
	Низьк.	8	30,7	8	33,3	4	15,3	6	25
Стратегічна	Вис.	3	11,5	3	12,5	7	26,9	4	16,6
	Сер.	12	46,1	12	50	14	53,8	13	54,1
	Низьк.	11	42,3	9	37,5	5	19,2	7	29,1
Інформаційно-аналітична	Вис.	6	23	5	20,8	9	34,6	6	25
	Сер.	10	38,4	10	41,6	13	50	11	45,8
	Низьк.	10	38,4	9	37,5	4	15,3	7	29,1
Загальна ієрогліфічна компетентність	Вис.	4	15,3	3	12,5	8	30,7	4	16,6
	Сер.	13	50	13	54,1	13	50	14	58,3
	Низьк.	9	34,6	8	33,3	5	19,2	6	25

Суттєвим чином заняття факультативу вплинули й на мотивацію досягнень успіху у студентів ЕГ, яка на початок експерименту значно поступалась мотивації уникнення невдач у обох експериментальних вибірках. Ці види мотиваційних тенденцій досліджувались нами, як і у констатувальному експерименті, за методикою А. Меграбіана. Показники нижче 114 балів (медіана у рейтингу даних) відносились нами до мотиву запобігання невдач, вище 116 – до досягнення успіху.

Результати розподілу мотиваційних тенденцій у ЕГ та КГ групі до та після експерименту представлено у табл. 2.

Отже, в ЕГ кількість студентів з мотивацією досягнення збільшилось вдвічі (26,9% до експерименту і 57,6% після), при зменшенні тих, хто переважає запобігати невдач, також приблизно у два рази (73% до експерименту і 42,3% після). У

контрольній групі позитивні зрушення також спостерігались, проте не такі значні. Перевірка характеру змін у мотивації досягнень у ЕГ до та після експерименту за методом кутового перетворення Фішера φ^* показала статистичну їх відмінність: $\varphi^*_{емп.}$ (2,001) > $\varphi^*_{крит.}$ (1,64) на рівні значущості $p \leq 0{,}05$. Для КГ ці зміни не підтвердились на значущому рівні: $\varphi^*_{емп.}$ (0,622) < $\varphi^*_{крит.}$ (1,64).

Таблиця 2

Мотивація досягнень успіху та запобігання невдач у ЕГ та КГ до та після формувального експерименту

N=50

Види мотивації	До експерименту				Після експерименту			
	ЕГ (n=26)		КГ (n=24)		ЕГ (n=26)		КГ (n=24)	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Мотивація досягнення	7	26,9	6	25	14	53,8	8	33,3
Мотивація запобігання невдач	19	73	18	75	12	46,1	16	66,6

Реалізація поставлених завдань програми дозволила студентам:

1) підвищити рівень обізнаності з історії та сучасного стану розвитку японської мови та мовлення, усвідомити психолінгвістичні відмінності її засвоєння у порівнянні з рідною;

2) визначити і почати враховувати на практиці власні когнітивні стилі пізнання;

3) сформувати уміння адекватно використовувати власні когнітивні стратегії у вирішенні різноманітних навчальних завдань, зокрема, при опануванні ієрогліфікою; обирати ефективні стратегії, відмовлятись від тих, що не працюють, збагачувати ті, що вже засвоєні;

4) розвинути здатність формулювати мету (Чого я хочу досягти?), визначати її цінність (Для чого це мені?), планувати її реалізацію (Як цього досягти? За рахунок яких ресурсів?), підтримувати мотивацію досягнення;

5) підвищити рівень ієрогліфічної компетентності;

6) стати більш усвідомленими і навчитись брати на себе відповідальність за навчальні результати.

Отримані результати ми пов’язуємо з актуалізацією у студентів таких способів опанування мовою, на які у традиційних існуючих підходах мало або зовсім не звертається уваги, а саме: зміщення акценту навчання з «що?» робити, «чого?» досягти на «як? для чого?», привернення уваги студентів до індивідуальних особливостей засвоєння ними нового та використання переваг своїх когнітивних стилів та стратегій навчання, розвиток ресурсів, яких бракує, утримання фокусу на досягненні. Різноманітний формат засобів вивчення ієрогліфів, творча і невимушена атмосфера, впровадження групової та дружньої підтримки, надання можливості студенту рухатись у власному ритмі – все це сприяло підвищенню результативності опанування

ієрогліфікою, про що зазначили як самі студенти, що брали участь у експериментальній програмі, так і викладачі. Об'єктивними показниками позитивних досягнень стали також результати сесійного контролю – майже усі студенти експериментальної групи накопичили відповідну кількість балів з фахових дисциплін впродовж семестру. Вони відрізнялись активністю та наполегливістю. У студентів контрольної групи зрушення відбулись незначущі, а деякі свої результати навіть погіршили.

Впровадження у навчальний процес підготовки фахівців із східних мов в інших ЗВО засвідчує ефективність запропонованої програми засвоєння візуально-семантичного образу ієрогліфу та сприяє підвищенню успішності студентів з японської мови.

Одержані результати дозволили зробити наступні висновки.

ВИСНОВКИ

У дисертації представлене теоретичне узагальнення та нове практичне вирішення проблеми засвоєння студентами ієрогліфічної писемності через опанування навичками оперування візуально-семантичним образом її графічних елементів.

1. У реаліях сучасності спостерігається зростання ролі знання іноземних мов в комунікації та діяльності широких верств населення. Люди більше подорожують, зростають ділові та культурні зв'язки між країнами. Володіння різними мовами світу здійснює позитивний вплив на свідомість особистості, поширює світогляд, сприяє розвитку міжособистісної толерантності, досягненню успішності в професійній сфері.

Опанування іноземною мовою є складним процесом набуття мовних знань і вмінь, різновидом продуктивної діяльності, яка потребує особистісного підходу у навчанні, врахування суб'єктивного механізму пізнання, у тому числі – здатності особи до пізнання, її навченості, навчальної мотивації, індивідуальних характеристик когнітивних процесів та стратегій навчання тощо. А тому, для оптимізації процесу засвоєння іноземних мов необхідний пошук психолого-дидактичних прийомів його полегшення.

Останнім часом збільшився інтерес та потреба у вивченні мов Сходу з ієрогліфічною писемністю, процес оволодіння якими є складним і специфічним. Водночас, аналіз існуючих програм викладання ієрогліфічних мов у нашій країні та інших країнах з базовою фонематичною мовою показав, що оволодінню навичкам засвоєння ієрогліфічного письма в них приділяється занадто мало уваги. За умов браку аудиторного часу, викладачі передають студентам вирішення цих завдань на самостійну роботу, при цьому не завжди оснащуючи їх необхідними для цього засобами.

Ієрогліфічні мови є складними у їх засвоєнні для носіїв фонематичного мовлення через незвичну знакову структуру ієрогліфічного письма та взаємозв'язки його графічних та фонематичних компонентів. Графічний знак (ієрогліф) у вигляді умовного зображення служить символом, знаком, що самостійно володіє семантикою поняття. Складність графіки, багатоплановість взаємодії композиційних елементів

формально-семантичної структури ієрогліфічного письма потребує більшої кількості мисленнєвих операцій у його розумінні. Актуалізація образів сприймання ієрогліфічних знаків у процесі читання відбувається при дешифруванні ієрогліфів, коли їх графічні коди переводяться у звукові з наступною фіксацією на значенні, або відразу замикаються на смислових значеннях. Ідентифікація ієрогліфів відбувається на основі сприймання загальної конфігурації графічних композиційних елементів в їх образно-смисловій єдності.

2. Психічний образ являє собою будь-яке відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності у свідомості людини, є суб'єктивним і вторинним по відношенню до дійсності. Образне відображення відбувається на трьох основних рівнях: сенсорно-перцептивному, рівні уявлень та вербально-логічному. Вирішальне значення при формуванні образів концептуальних моделей, наочних схем, планів та інших когнітивних утворень, необхідних для виконання будь-якої діяльності, має рівень уявлень. Рівень понятійного відображення продукує раціональне пізнання. Когнітивні процеси, що беруть у цьому участь, – вербально-логічне мислення, мовлення.

Візуально-семантичний образ ієрогліфу є складним когнітивним комплексом (розумовим образом), що є інтегральним продуктом візуального сенсорно-перцептивного сприйняття (чуттєвий образ) усіх графічних елементів формальної структури ієрогліфу, цілісного уявлення про нього (закріпленого в образній пам'яті) та понятійного (смислового) відображення, закріпленого значенням.

3. Формування студентами візуальних та семантичних образів ієрогліфів має ряд особливостей: вони мають суттєво виражену індивідуальність (що підтверджує хибність та неефективність застосування готових узагальнених образів та асоціацій для опори при запам'ятовуванні ієрогліфів); у структурі образів виділяється домінування таких компонентів структурної моделі Ф. Василюка, як предметний зміст, особистісний смисл, зміст поняття (його значення), а також чуттєва тканина образу, що представляє емоційний, тілесний його вияв; образи, побудовані на основі візуального сприйняття графем ієрогліфів, мають ознаки реалістичності-метафоричності (спосіб мислення суб'єкта), статичності-динамічності (представлення образу у просторі), цілісності-структурності (особливості сприйняття); образи значень будуються за принципом асоціативного ряду схожих предметів, властивостей, ознак, ситуацій до стумульного поняття, виявленого власним досвідом суб'єкта; за принципом логічності, визначеності поняття; за принципом виявлення емоційного ставлення до змісту чи наслідків або морально-етичної оцінки закріплених у понятті явищ дійсності; іносказання (метафоричності); у побудові образів значень українські студенти оперують переважно образом світу своєї країни, використовуючи японські лінгвокраїнознавчі реалії досить обмежено.

Існують відмінності у запам'ятовуванні та відтворенні словесного та ієрогліфічного матеріалу: найкраще відтворення слів відбувається переважно при слуховому їх пред'явленні, тоді як ієрогліфічні знаки краще зберігаються у пам'яті та відтворюються при візуальному їх сприйманні, причому незалежно від провідного

типу репрезентативної системи суб'єкта. Відповідно, підходи до методики засвоєння цих мов повинні відрізнятися.

Ефективність засвоєння ієрогліфічного письма у процесі навчання підвищують уміння структурувати сприйняте, швидко та чітко виділяти елементи із загального поля, реорганізовувати його (поленезалежний когнітивний стиль); уміння систематизувати, узагальнювати, об'єднувати одиниці у широкі класи (широкий діапазон еквівалентності); схильність до розсудливості, зваженості при прийнятті рішення у вирішенні завдань (рефлексивність). Суттєвим детермінаційним чинником успішності у засвоєнні ієрогліфічної писемності є мотивація досягнення, причому не декларована, а розгорнута через внутрішньо значущі цінності та потреби студента щодо власного професійного майбутнього.

4. Основою програм з оптимізації рівня засвоєння студентами з базовою фонематичною мовою ієрогліфічного письма є комплексне застосування методів та засобів впливу когнітивного, компетентнісного та стратегічного підходів у навчанні. Психолого-дидактичними умовами реалізації цього завдання є: усвідомлення студентами психолінгвістичних відмінностей засвоєння ієрогліфічної мови у порівнянні з рідною; знання та врахування студентами власних когнітивних стилів при освоєнні професійних ієрогліфічних компетенцій; опора на образну сферу студентів; оволодіння студентами учбовими стратегіями, що відповідають специфіці мови; зовнішнє та внутрішнє керування мотиваційним процесом; реалізація індивідуально-особистісного підходу; розподіл відповідальності між викладачем та студентом.

Впровадження авторської програми з урахуванням вищезазначених умов дозволяє студентам оволодіти уміннями оперувати візуально-семантичними образами ієрогліфів при їх засвоєнні; підвищити рівень загальної ієрогліфічної компетентності (майже вдвічі) та таких її складових, як лінгвістична, соціокультурна, психолінгвістична, стратегічна, інформаційно-аналітична. підтримувати мотивацію досягнення; брати на себе відповідальність за навчальні результати.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів поставленої проблеми засвоєння ієрогліфіки при опорі на образну сферу студентів. Зокрема, на подальше вивчення заслуговує питання дії механізму когнітивних стилів на формування та відтворення образів графічних елементів ієрогліфічного письма, а також вивчення особливостей звукових образів ієрогліфічного мовлення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Наумова Ю.С. Теоретичний аналіз проблеми візуально-семантичних образів у психології /Ю.С.Наумова //Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки: збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – № 3(48). – С.123-130.
2. Наумова Ю.С. Мотивація студентів при освоєнні ієрогліфічної мови // Ю.С.Наумова / Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – № 7(52). – 247с. – С.205-215.

3. Наумова Ю.С. Психолого-дидактичні умови підвищення ефективнсті засвоєння студентами ієрогліфічної писемності (на прикладі японської) //Ю.С. Наумова / Психологічний часопис : зб. наук. пр. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2019. – Вип. 21(1) – С.180-200. (Available at: http: //apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/492)

Статті у науковометричних фахових виданнях

4. Наумова Ю.С. Психологічні особливості засвоєння ієрогліфічної писемності студентами //Ю.С. Наумова / Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Запоріжжя: ЗНУ, 2017. – № 1(11). – 106с. – С.61-67.
5. Наумова Ю.С. Структура процесу засвоєння студентами візуально-семантичного образу ієрогліфу // Ю.С.Наумова / Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолингвистика: зб. наук. праць. Серія : Психологія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Домбровська Я.М. 2018. – Вип.23(1). – 348с. – С.258-273. (WEB of SCIENCE)

Матеріали конференцій:

6. Наумова Ю.С. Роль когнитивных стратегий в освоении студентами японской иероглифики // Ю.С.Наумова / Збірка Міжнародної наукової конференції "PROCESS MANAGEMENT ANDSCIENTIFIC DEVELOP MENTS" м. Бірмінгем, Великобританія, 18-19 липня 2018 р. – С.205-211.
7. Наумова Ю.С. Стратегии овладения студентами иероглификой при изучении японского языка // Ю.С.Наумова /Традиционная и инновационная наука: история, современное состояние, перспективы: Сборник статей Международной научно-практической конференции (11 января 2019 г. г. Уфа). / в 3 ч. Ч.2 – Уфа: OMEGA SCIENCE, 2019. – 293 с. – С.265-269.
8. Наумова Ю.С. Компетентнісний підхід у оптимізації процесу засвоєння знань студентами при вивченні східних мов // Ю.С.Наумова / Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів факультету філософської освіти і науки 15-19 травня 2017 року – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. – 182с. . – С .162-167.
9. Наумова Ю.С. Ефективність запам’ятовування словесного та ієрогліфічного мовного матеріалу при різних способах його пред’явлення // Ю.С. Наумова /НПУ ім. М. П. Драгоманова, звітно-наукова конференція викладачів, аспірантів і докторантів факультету психології «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету», 3 березня 2018 року. – С.164-167.
10. Наумова Ю.С. Активізація самостійної роботи студентів // Ю.С.Наумова / “Ad orbem per linguas. До світу через мови”: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 20 – 22 березня 2019 року. – Київ: Вид. центр КНЛУ 2019. – 604 с. – С.215-217.

АНОТАЦІЇ

Наумова Ю.С. «Особливості засвоєння візуально-семантичних образів студентами у процесі вивчення іноземної мови з ієрогліфічною писемністю». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2019.

Дисертаційне дослідження присвячене проблемі ефективності вивчення студентами ієрогліфічної писемності при опорі на образну сферу та з урахуванням індивідуальних особливостей засвоєння. Здійснено теоретичний аналіз психологічних аспектів проблеми засвоєння іноземних мов і ієрогліфічних, зокрема, показано відмінності між фонематичною та ієрогліфічною писемністю. Доведено переваги опори на образну сферу студентів при засвоєнні ними ієрогліфічної писемності. Визначено поняття візуально-семантичного образу ієрогліфічного знаку як складного когнітивного комплексу (розумовий образ), що є інтегральним продуктом візуального сенсорно-перцептивного сприйняття (чуттєвий образ) усіх графічних елементів формальної структури ієрогліфу, цілісного уявлення про нього (закріпленого в образній пам'яті) та понятійного (смислового) відображення, закріпленого значенням; структуру його формування візуально-семантичних образів ієрогліфів та особливості оперування ними студентами. Розкрито роль когнітивних стилів та мотивації досягнень в успішності засвоєння студентами східних мов. Обґрунтовано та розроблено психологічну модель і програму оптимізації засвоєння студентами ієрогліфічних компетенцій, визначено психолого-дидактичні умови її реалізації у навчальному процесі, ефективність яких експериментально підтверджено.

Ключові слова: засвоєння, сприймання, ієрогліф, ієрогліфічна писемність, візуально-семантичний образ ієрогліфу, когнітивний, компетентнісний, стратегічний підходи у навчанні, когнітивні стилі, мотивація навчання.

Наумова Ю.С. «Особенности усвоения визуально-семантических образов студентами в процессе изучения иностранного языка с иероглифической письменностью». - Рукопись.

Диссертационное исследование посвящено проблеме особенностей усвоения студентами языкового вуза визуально-семантических образов в процессе изучения иероглифической письменности.

На основании осуществленного теоретического анализа психологических аспектов проблемы изучения иностранных языков и иероглифических, в частности, различий между фонематической и иероглифической письменностью сформулированы основные концептуальные положения относительно путей оптимизации освоения студентами иероглификой. Показано преимущество опоры на образную сферу студентов.

Определено понятие визуально-семантического образа иероглифического знака, как сложного когнитивного комплекса, являющегося интегральным продуктом визуального сенсорно-перцептивного восприятия всех графических элементов

формальной структуры иероглифа, целостного визуального представления о нем и закрепленного за ним значения.

Изучение особенностей формирования студентами визуально-семантических образов иероглифов позволило выявить, что структура образов представлена доминированием предметного содержания, личностного смысла, содержанием понятия (его значения) и чувственной тканью образа (согласно модели Ф. Василюка). Образы, сформированные студентами на основе визуального восприятия графем иероглифов, характеризуются признаками реалистичности-метафоричности (отражающие способ мышления), статичности-динамичности (представление образа в пространстве), целостности-структурности (особенности восприятия). Образы значений строятся по принципу ассоциативного ряда похожих предметов, свойств, признаков, ситуаций к стумульному понятию; по принципу логичности; по принципу эмоционального отношения к содержанию или морально-этической оценки закрепленных в понятии явлений действительности; метафоричности.

Выявлено, что при формировании образов иероглифов украинские студенты оперируют преимущественно образом мира своей культуры. Их образы имеют существенно выраженную индивидуальность, что подтверждает ошибочность применения готовых ассоциаций для запоминания иероглифов. Экспериментально подтверждена роль когнитивных стилей и мотивации достижений в успешности освоения студентами восточных языков.

В диссертации представлена программа оптимизации усвоения студентами иероглифических компетенций, психолого-дидактическими условиями реализации которой являются следующие: осознание студентами психолингвистических различий усвоения иероглифической языка по сравнению с родным; знания и учет студентами собственных когнитивных стилей при освоении профессиональных иероглифических компетенций; опора на образную сферу студентов; овладение студентами учебными стратегиями, соответствующими специфике языка; внешнее и внутреннее управление мотивационным процессом; реализация индивидуально-личностного подхода; распределение ответственности между преподавателем и студентом.

Эффективность предложенной программы подтверждена позитивной динамикой уровня усвоения студентами экспериментальной группы общей иероглифической компетентности и таких ее составляющих, как лингвистическая, социокультурная, психолингвистическая, стратегическая, информационно-аналитическая. Свидетельством продуктивности внедренного факультатива стало также повышение академической успеваемости студентов.

Ключевые слова: усвоение, восприятие, иероглиф, иероглифическая письменность, визуально-семантический образ иероглифа, когнитивный, компетентностный, стратегический подходы в обучении, когнитивные стили, мотивация учения.

Naumova Y.S. «Peculiarities of Students` Mastering the Visual-Semantic Images in the Process of Learning a Foreign Language with the Hieroglyph Writing». **– Manuscript Copy.**

This dissertation is elaboarated to obtain the academic degree of a Candidate of Sciences in Psychology, specialty 19.00.07 – pedagogical and developmental psychology. – National Pedagogical University after Dragomanov M.P., Kyiv, 2019.

This dissertation study covers the problem of students` efficiency about mastering the hieroglyph writing with reliance onto the image domain as well as with consideration of the individual peculiarities while mastering a language. The study includes theoretical analysis of the psychological aspects of the problem of mastering the foreign languages, namely the hieroglyph ones. It demonstrates the differences between the phonemic and hieroglyph writings, testifies to the advantages of the reliance onto the students` images domain during their mastering the hieroglyph writing. The study gives the definitions of the visual-semantic image of a hieroglyph sign as a cognitive complex (mental image), which is an integral product of visual sensory-perceptual comprehension (sensual image) of all graphical elements of the formal structure of the hieroglyph, of a holistic view of it (fixed in the figurative memory) and of its conceptual (semantic) display, fixed in its meaning; defines the structure of formation of the visual-semantic images of hieroglyphs and the peculiarities of their operationalization by students. It reveals the role of the cognitive styles and of the students` motivation for achievements during their successful mastering the oriental languages. The study substantiates and presents a program developed to optimize the students` mastering the hieroglyph competences, defines the psychological-didactic conditions required for its implementation during an educational process and proven to be effective experimentally.

Key terms: learning , perception, hieroglyph, hieroglyph writing, visual-semantic images of a hieroglyph, cognitive, competence-based, strategic approaches to learning, cognitive styles, learning motivation.

Підписано до друку 27.05.2019 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 168
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.